

De prat d'indianes a presó

Jordi Fossas

els orígens de la manufactura cotonera barcelonina, que des de molt aviat va utilitzar els sorrals i els prats del sector litoral del terme de Sant Martí de Provençals per a l'operació de blanquejar les teles —els anomenats *prats d'indianes*—, se situen al voltant del 1730.

Un dels primers establiments industrials de Sant Martí fou el prat d'indianes de la família Canals. A finals del segle XIX, aquest terreny, situat tocant a la riera de la Llacuna i prop del cementiri, passà a les mans de la família Godó, que va obrir una fàbrica de teixits de jute. Acabada la Guerra Civil, l'any 1939, els Godó cediren part de les seves naus per instal·lar la presó provisional del Poblenou, que va romandre fins a l'any 1944.

Els orígens de la fàbrica d'indianes de la família Canals

La fàbrica d'indianes d'Antoni Serra i Esteve Canals va ser fundada l'any 1738. Hi ha elements suficients per afirmar que va ser la primera de l'Estat espanyol o almenys la primera que va reeixir. L'origen de la fàbrica podria ser conseqüència de les activitats d'un «botiguer de tall».

Esteve Canals i Grau, fill d'un pagès de Sant Vicenç de Riells, anà a viure a Barcelona probablement als voltants del 1700. L'any 1705 va conèixer Mariàngela Regàs, vídua d'un botiguer de tall, Joan Pau Martí. La vídua continuà al capdavant de

la botiga, però el desembre del 1708, per motius que desconeixem, va confiar la direcció a Esteve Canals. La vídua Martí, Esteve Canals i el cirurgià Francesc Villar constituïren una companyia per mantenir la botiga oberta. Esteve Canals es casà amb Mariàngela Martí, filla de la vídua i el difunt Joan Pau Martí.

Esteve Canals actuà com la figura central de la companyia i en fou l'administrador. La societat portava el nom d'Esteve Canals i Cia. L'empresa sembla que rutilà força bé i aquesta prosperitat els impulsà a convertir-se en fabricants d'indianes.

El maig del 1738, juntament amb Antoni Serra, van contractar els serveis d'un pintador francès d'indianes, de nom Juan Iber, que tenia un taller d'estampació a la ciutat. Juan Iber es va comprometre a pintar, en un any, cinc-centes peces d'indianes en exclusivitat per a Canals i Serra. El 1739, la fàbrica estava situada al carrer del Portal Nou i la societat portava els noms d'Esteve Canals i Bonaventura Canet. Aquest darrer morí el 1747. En aquesta data, la fàbrica s'havia desenvolupat notablement i disposava d'un centenar de telers.

L'evolució de la fàbrica Canals del 1756 al 1786

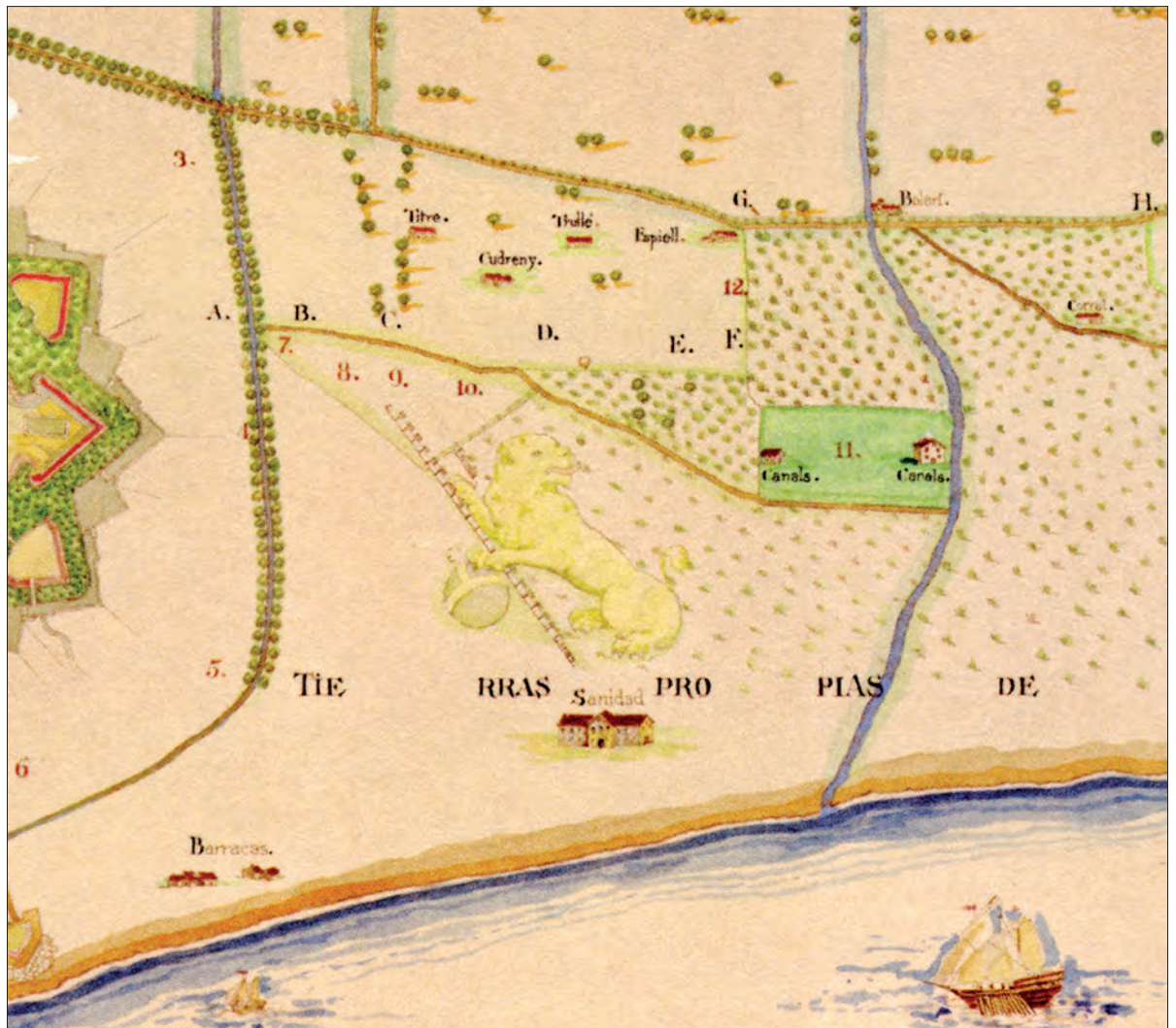
En morir Esteve Canals el 1756, la fàbrica passà a les mans de les dues vídues

Botiga d'indianes de Barcelona

GABRIEL PLANELLA, 1824.

Fragment del plànol del 1756 (pàg. 2-3) on s'aprecia clarament el prat d'indianes de Canals (pintat de verd) i l'edifici de la quarantena indicat com a «Sanidad».

dels fundadors, Mariàngela Martí, vídua de Canals, i Maria Magdalena Ferrussola, vídua de Canet. Aviat, però, sorgí un conflicte entre les dues propietàries, que decidiren separar-se.

Es féu la partició de manera que tots els béns immobles quedessin en poder de la família Canals; els Canet reberen la seva part en efectes i en metàl·lic. Pocs anys després de la partició, el 1763, morí la mateixa Mariàngela Martí i deixà el seu únic fill baró, Joan Pau Canals i Martí, com a hereu universal, qui, segons l'inventari de béns que acompanyà el testament, va rebre la fàbrica en bon estat.

En el període que va del 1763 al 1786, any de la mort de Joan Pau Canals, l'empresa familiar dels Canals va entrar en decadència. Les repetides absències del nou propietari, ocupat en altres assumptes a Castella, i el pas de diversos administradors per la fàbrica no la beneficiaren de cap manera.

El prat d'indianes de Sant Martí

Les primeres notícies que tenim sobre els prats d'indianes són de l'any 1737,

quan Antoni Serra, que posteriorment formà companyia amb Canals i Canet, va fer una petició de regatge d'un prat de blanqueig proper al poble de Sant Martí de Provençals per a una fàbrica d'indianes, tapisseries, mocadors i altres teixits estampats. Un any més tard, el 1738, demanà permís per a la construcció d'un edifici que servís com a molí draper en el prat de blanqueig «circundado de aguas cristalinas», en el lloc anomenat La Granota, en terres de Sant Martí de Provençals.

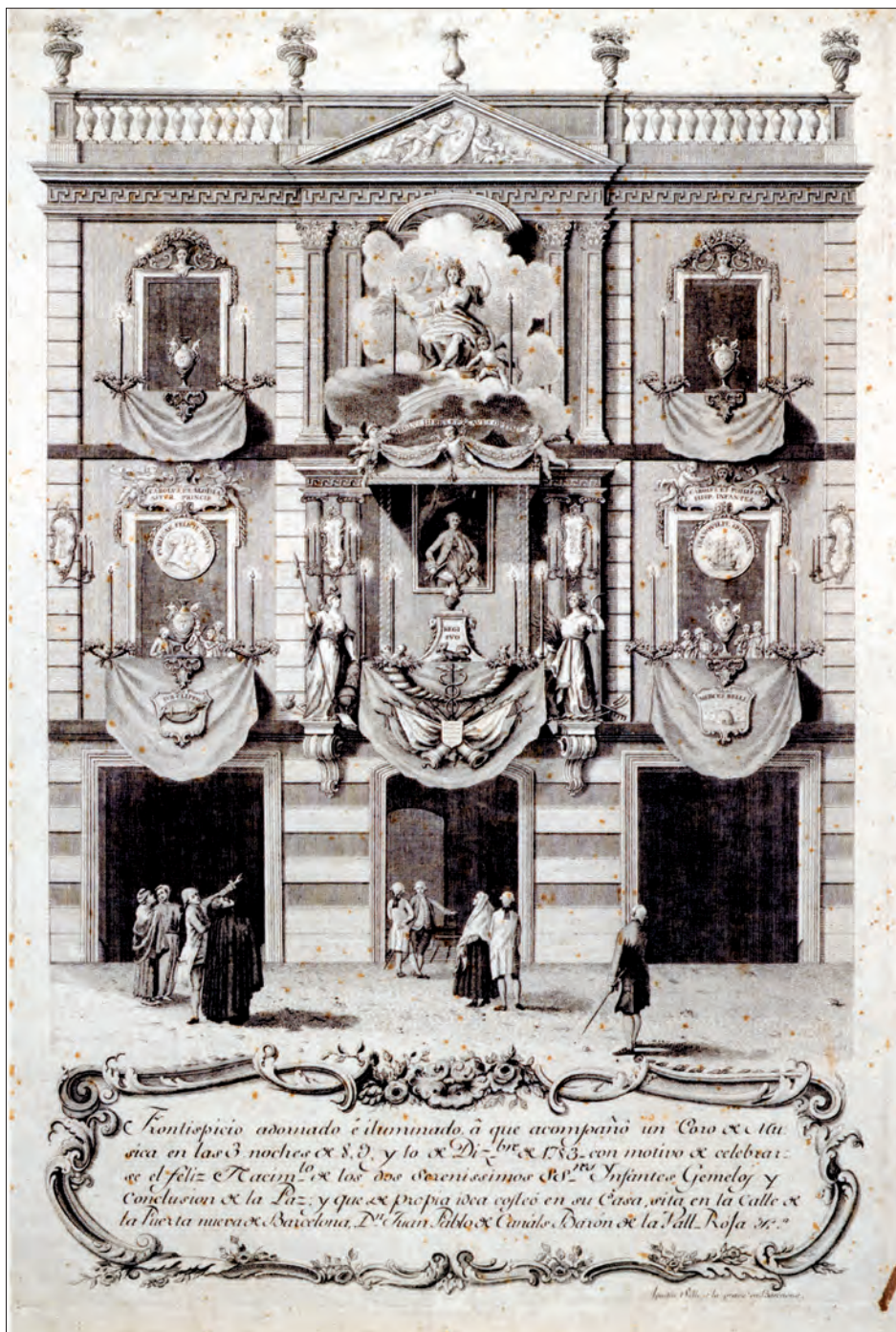
El 1756, any de la mort d'Esteve Canals, es redactà un inventari dels béns de la companyia, on es féu una descripció del prat situat a Sant Martí de Provençals. La descripció sembla que indica una activitat molt més gran que no pas la que es dedueix de la menció succinta que es va fer trenta anys més tard, el 1786, quan morí Joan Pau Canals. Del seu testament es desprèn que aquest prat havia obtingut aigua per blanquejar peces d'indianes per part de l'intendent general del Principat de Catalunya l'11 de juliol de 1756. La puresa de l'aigua era un element essencial per dur a

terme l'activitat, i les aigües procedents del regatge no servien.

Del 1770 al 1777 sembla que Joan Pau Canals dedicà una certa atenció als assumptes de la fàbrica. En aquesta època també féu experiments sobre tints. D'aquest període és la seva destacada participació en els actes d'inauguració del cementiri promogut pel bisbe Josep Climent Avenent l'any 1775 en terrenys de Sant Martí de Provençals (vegeu *Icària* núm. 16), aprofitant la proximitat del prat d'indianes. En el plànol del 1780 es veuen clarament els diferents canals que creuaven el Prat, entre els quals s'estenien les peces de roba.

Joan Pau Canals no es preocupà mai d'incrementar l'herència i es limità a conservar-la fins que, cap a la fi de la seva vida, va convertir el patrimoni en rendes fixes, ja sigui llogant algunes propietats o, com en el cas del prat d'indianes de Sant Martí de Provençals, per mitjà d'una cessió en emfiteusi a Llorenç Rusiñol, sastre, del qual va rebre cent lliures anuals per aquest prat.

Els béns de Joan Pau Canals van passar el 1786 al seu únic fill Gaietà, que els va

Façana de la casa-fàbrica de Joan Pau Canals, ornamentada amb motiu del naixement dels fills bessons de Carles IV. 1783.

anar perdent a poc a poc. Així, el prat d'indianes apareix uns quants anys més tard en un plànol del 1819, dibuixat per Ignaci Mayans, com a propietat d'Esteban Gasull i Joan Vilamur, si bé encara era conegut com el «prado de Canals».

Els Godó i la presó

L'any 1882 es va establir la fàbrica Godó Germans, Milà i Cia, Filatura de Jute, amb adreça a la cruïlla dels carrers d'Enna —avui Ramon Turró— i de la Llacuna, que va formar part del complex industrial conegut com el Cànem.

Amb diferents noms, sempre sota la propietat dels Godó, la fàbrica va dur a terme la seva activitat relacionada amb els teixits de jute. Amb l'esclat de la Guerra Civil l'any 1936, l'empresa fou col·lectivitzada amb el nom de Sociedad Obrera Hiladora de Yute.

Un cop acabada la contesa i fins al 1942, els Godó cediren part de les naus com a Càrcel Provisional del Pueblo Nuevo, per alleugerir la massificació de la presó Model de Barcelona.

Així és com uns terrenys al costat de la riera de la Llacuna, que van veure néixer la que probablement va ser la primera indústria de Sant Martí i de l'Estat, es van convertir en presó. L'any 1968, en aquest mateix indret s'instal·laren el taller i la rotativa del diari *La Vanguardia*, però aquesta ja és una altra història. ●

En aquesta fotografia de l'any 1970 es veu, dins l'àrea perimetrada, a la dreta els tallers de *La Vanguardia* i, a l'esquerra, la part de la fàbrica de jute que va ser presó els primers anys de la postguerra.

FOTO: ACE. CARLOS RODRÍGUEZ ESCALONA.

INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA.